

تحلیل کیفی بررسی نقش نوسازی جامعه همراه با رسانه‌های مجازی بر ساختار خانواده

بابک اسلام زاده*^۱، معصومه اسمعیلی^۲، سمیه کاظمیان^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۴/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۶/۱۵

چکیده

شناختن هر چه بیشتر خانواده، درکی عمیق از ساختار و کارکرد خانواده به ارمغان می‌آورد. بدین منظور هدف پژوهش حاضر بررسی نقش نوسازی توسعه با همراهی تکنولوژی‌های ارتباطی بر ساختار خانواده است. در پژوهش حاضر از رهیافت کیفی و روش نظریه‌مبنایی برای بررسی درک و تفسیر تغییرات نوسازی، تکنولوژی‌های ارتباطی، استفاده شد. جامعه پژوهش شامل افرادی بودند که بالای ۳۰ سال سن داشتند که با نمونه‌گیری نظری از میان آن‌ها ۲۸ نفر با توجه به اشباع داده‌ها مورد مصاحبه نیمه ساختار یافته عمیق قرار گرفتند. مقوله‌های عمده عبارت بودند از: دوری از خود، خانواده و اجتماع، خلاء عاطفی و معنوی، تغییر نقش والدین، تجدید سبک رابطه‌ها، دنیای مجازی، تقدس‌زدایی، ظاهرگرایی، تسهیلات، عدم آرامش، فردگرایی، تغییرات بافت فرهنگ، تغییرات روان‌شناختی تغییرات ازدواج، تغییرات زیربنایی خانواده‌ها، قدرت تصمیم‌گیری و اجرا، کاهش همدلی اجتماعی و اثرات مدزنیته و مقوله هسته‌ای عبارت بود از: فراساختارگرایی، درنهایت و با تمرکز بر سؤال اصلی پژوهش، مقوله‌ها در سه دسته عمده شرایطی، تعاملی و پیامدی تقسیم شدند و الگوی زمینه‌ای موردنظر درک تأثیرات توسعه نوسازی همراه با رسانه‌های مجازی پیاده‌سازی و رسم شد. با توجه به یافته‌های پژوهش به این نتیجه رسیدیم که در اثر تحولات ارتباطی و نوسازی جامعه، خانواده هم دچار تغییرات در درون ساختار خود با محوریت ارتباط شده است و هم دچار تغییرات برون ساختاری با محوریت فرهنگ و بافت شده است.

واژگان کلیدی: نوسازی، رسانه‌های مجازی، ساختار خانواده، نظریه زمینه‌ای

۱. دانشجوی دکتری مشاوره، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

babak.eslamzadeh@gmail.com

۲. دانشیار مشاوره - هیأت علمی دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۳. استادیار مشاوره - هیأت علمی دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

مقدمه

ازدواج مهمترین قرار داد زندگی هر فرد است. انسان‌ها به دلایل متفاوتی ازدواج کرده و تشکیل خانواده می‌دهند. در کنار تمایلات جنسی که از مسائل اولیه تشکیل زندگی است، عوامل دیگری مانند عشق، امنیت اقتصادی، محافظت، امنیت عاطفی، احساس آرامش و فرار کردن از تنهایی از دیگر عوامل ازدواج است (هریس^۱ و همکاران، ۲۰۱۲). به هر حال و به هر دلیلی بعد از ازدواج آنچه که اهمیت دارد به وجود آمدن نهادی است به نام خانواده. نهادی که خانواده به‌عنوان اولین کانونی که فرد در آن قرار می‌گیرد، دارای اهمیت شایان توجهی است. اولین تأثیراتی که فرد دریافت می‌کند از محیط خانواده است و حتی تأثیراتی که هر فرد از محیط‌های دیگر می‌گیرد می‌تواند نشأت گرفته از محیط خانواده باشد (شمس‌الدینی و همکاران، ۱۳۹۲). بعد از تشکیل خانواده چیزی که الگوهای رفتاری و تعاملی خانواده را شکل می‌دهد ساختار خانواده است. ساختار خانواده مجموعه‌ای نه لزوماً عینی از خواسته‌ها، ضوابط و روابط است که نحوه تعامل و تبادل اعضای خانواده را سازمان می‌دهد، این ساختار اساساً معرف مجموعه‌ای از قواعد عملیاتی است که خانواده برای تحقق بخشیدن به کارکردهای مهم خود، آن‌ها را وضع کرده است. (هوینیک^۲ و همکاران، ۲۰۱۱؛ مینوچین به نقل از گلدنبرگ و گلدنبرگ^۳، ۲۰۱۲). در ساختار و انسجام خانواده، کل نسبت به پویه‌های روانی و درونی تک تک اعضای آن از اهمیت بیشتری برخوردار است. بسیاری از مسائل مهم خانواده‌ها مثل سطح رفاه خود و فرزندانشان و رشد و تعالی آن‌ها و حتی پیشرفت‌های اقتصادی در مقاطع مختلف مرهون ساختار خانوادگی است که در آن بزرگ شده‌اند (تامپسون^۴ و همکاران، ۲۰۱۲). خانواده‌ها مثل تمامی ارگانسیم‌هایی که خود را منطبق با شرایط می‌کنند به نوعی سازمان و سازوکار درونی نیاز دارند که به آن‌ها بگوید چطور، چه زمان و با چه کسی رابطه برقرار کنند و الگوهای تعاملی و تبدلی متعاقب آن نیز سازنده

-
1. Harris, V. W., Schramm, D. G., Marshall, J. & Lee, T. R.
  2. Huinink
  3. Goldenberg & Goldenberg
  4. Thomson

ساختار خانواده هستند (کولاپینتو^۱، ۱۹۹۱). این نکته را باید مد نظر داشته باشیم که هرچند ساختار سازماندهی و روند نسبتاً ثابت روابط فرد با واحدهای تشکیل دهنده خانواده را تنظیم می‌کند، نباید تصور کنیم ساختار لزوماً ایستا و ثابت است بلکه ساختار می‌تواند در موقعیت‌های خاص به شکل موقتی ظاهر و سپس به شکل‌های دیگری تغییر یابد. این ساختار تنها زمانی که خانواده در حین تعامل است، آشکار می‌شود. به عبارتی، تعریف ساختار یک خانواده خاص قبل از مشاهده آن در حال فعالیت و الگوهای تعاملی تکرار شده بین اعضای آن، غیرممکن است (اسمیلی، ۱۳۹۵). اصولاً خانواده‌ها فعالیت‌های خود را بر اساس قاعده‌هایی که یا تحت تأثیر بیرون است و یا ساخته خود خانواده است، سازمان‌دهی می‌کند. البته گاهی اوقات شرایط خانواده تغییر می‌کند ولی خانواده هنوز کارکردهای قبلی را بر اساس قواعد کهنه دنبال می‌کند. نهاد خانواده به عنوان پایه‌ای‌ترین نهاد اجتماعی این وضعیت همواره وجود داشته است که در اکثر خانواده‌ها - چه مدرن و چه سنتی، کشمکش قدرت و نابرابری هرچند خفیف وجود داشته که در اکثر موارد به نفع مردان به تعادل رسیده و پایه‌های قدرت مردانه و مردسالاری شکل و تحکیم یافته است و این خود یکی از دلایلی بوده است که خانواده دستخوش تغییر شده است (حمیدیان و یوسفوند، ۱۳۹۴). مطالعات انجام شده در دهه‌های اخیر در مورد ساختار خانواده نشان‌دهنده اهمیت آن بر سلامت، بهداشت و بهزیستی روانی و فیزیکی، پیشرفت تحصیلی و سلامت عاطفی و رابطه منفی همبستگی خانوادگی با آشفته شدن محیط خانواده و احساس افسردگی، رفتارهای پرخطرانه و بزهکاری و اختلال در خودپنداره دارد (ریورا^۲ و همکاران، ۲۰۰۸؛ مولینا، رایت و روسال^۳، ۲۰۱۶). امروزه، در جوامع صنعتی و پیشرفته، با توجه به اینکه ضرورت وجود خانواده پذیرفته شده است، ساختار و نقش آن با پرسش و تردیدهای بسیاری روبرو است. نهاد خانواده از بدو پیدایش دستخوش تغییرات شگرفی شده است، امروزه تغییرات در خانواده‌ها سرعت بیشتری به خود گرفته است. از طرفی با صنعتی‌تر شدن زندگی‌ها که همگام

1. Colapinto, J.
2. Rivera, V.
3. Molina, K. M., Little, T. V., & Rosal, M. C.

با ظهور تکنولوژی بود روابط هم تغییر کرد. برای مثال با اختراع وسایل ارتباط جمعی و برقی مانند تلفن و تلویزیون نحوه‌ای که خانواده اوقات خود را می‌گذرانند و با هم ارتباط برقرار می‌کردند تغییر شایانی کرد، ورود رسانه تصویری مثل تلویزیون باعث شد افراد در یک خانواده دور هم ولی متمرکز بر نقطه‌ای مجزا باشند و همه این‌ها منجر به تغییر خانواده‌ها و ساختار آن‌ها شد. در واقع جامعه در هر دوره تحت تأثیر تجربه نوسازی و مدرنیته، بر روی مهمترین عنصر خود یعنی خانواده تأثیر شایانی داشته است. یکی از عوامل ابتدایی تغییرات خانواده نوسازی‌ای بوده که در سطح جامعه رخ داده است. در یک تعریف کلاسیک از نوسازی، می‌توان آن را بدین صورت بیان کرد: دگرگونی یک جامعه سنتی یا ماقبل مدرن به یک جامعه مدرن، تکنولوژیک و دارای سازمان اجتماعی. نظیر جوامع غربی (آبراهام^۱، ۲۰۱۳).

تغییرات عمدتاً از طریق نشانگرهای نوسازی یعنی: رشد صنعت، شهرنشینی، آموزش، درآمد و مصرف، ارتباطات و اشکال متعدد تکنولوژی‌های جدید تبیین می‌شود. (اوزبودان^۲، ۲۰۱۵). در جامعه ایران نیز خانواده در خلال چند دهه اخیر عمدتاً به دلیل اجرای سیاست‌های مبتنی بر برنامه‌های نوسازی و تغییرات فرهنگی متأثر از آن، شاهد تغییرات متفاوت و گوناگونی بوده است. در جریان نوسازی در صده اخیر خانواده ایرانی دستخوش تغییرات اساسی گردیده است. تغییرات ایجاد شده در خانواده ضمن اینکه در زندگی روزمره بازتاب یافته، در سازوکارهای ارتباطی بین نهادی نیز مؤثر واقع شده است. (صادقی فسایی، عرفان منش، ۱۳۹۲). احمد محمد پور (۱۳۹۱) به انواع نوسازی‌هایی که در ابعاد کلی در ایران انجام شده است می‌پردازد و آن‌ها را به انواع زیر تقسیم می‌کند: ۱. نوسازی در حوزه اقتصادی ۲. نوسازی در حوزه ابزار و فنون تکنولوژی ۳. نوسازی در نظام قشر بندی اجتماعی ۴. نوسازی در حوزه خانواده و تغییرات در ساختار خانواده‌ها ۵. نوسازی در حوزه بهداشت ۶. نوسازی در تعاملات اجتماعی ۷. نوسازی در حوزه‌های ارزشی و اعتقادی و اجتماعی. یکی از عوامل مهم که رشد نوسازی و توسعه را در ایران باعث شد، ورود رسانه‌ها آن هم از

1. Abraham, A.

2. Ozbudun, E.

نوع رسانه‌های ارتباطاتی مجازی بوده است. شاید بتوان اینترنت را اولین حوزه عمومی جدی برای جامعه ایران دانست؛ اما حوزه عمومی نه به معنای هابرماسی آن که کاملاً معطوف به نقد چالش‌های سیاسی و اجتماعی است؛ بلکه به معنایی متفاوت به معنای عرصه‌ای برای شکل‌گیری و گسترش و تقویت روابط و مناسبات افراد با یکدیگر به‌شمار می‌رود (گل‌گل، ۱۳۹۴).

درواقع یکی از مصادیق مهم توسعه و مدرنیته بودن در جوامع فعلی، میزان استفاده از تکنولوژی و رسانه‌های ارتباطی است. جامعه ایران از اوایل دهه هفتاد در مواردی که در بالا ذکر شد دچار تغییرات سریعتری شد. دگرگونی نهاد و ساختار خانواده و به عقیده برخی نظریه پردازان غربی فروپاشی آن، به‌عنوان پیامد مدرنیته در غرب طی دهه‌های اخیر کانون توجه بسیاری از نظریه‌پردازان جامعه‌شناسی قرار گرفته است (سید و استوک^۱، ۲۰۱۳). میرز^۲ (۲۰۱۳) به نقل از گود^۳ (۱۹۶۰) اعلام می‌کند که الگوهای خانواده اغلب در برابر فشارهای بیرونی مقاومت می‌کنند. همچنین جهت تغییرات خانواده در جوامع مختلف متفاوت است و حتی زمانی که دو نظام خانواده در یک جهت تغییر می‌کنند، نتایج این تغییر یکسان نخواهد بود. به تعبیر گود، نظام خانواده خود را برای پیشرفت به سمت جامعه مدرن به گونه‌ای تغییر داده که روند صنعتی شدن و مدرنیته را تسهیل نموده است. در همین حین جامعه ایران، همچون بسیاری از جوامع در حال توسعه، چند دهه است که قدم در راه مدرن شدن گذاشته و اثرات این مدرنیته نوپا و وارداتی را بر کلیه ساختارها و نهادهای خود تجربه می‌کند. شواهد موجود حاکی از آن است که برخی روندها و پدیده‌هایی که در دهه‌های گذشته منجر به تحول و دگرگونی خانواده در جوامع غربی شده‌اند، امروزه، به درجات مختلف، در خانواده ایرانی بروز و ظهور یافته‌اند (جمشیدی‌ها، صادقی فسایی، لولاآور، ۱۳۹۱). تمامی وسایل ارتباطی برگرفته از تکنولوژی ارتباطات زیر مجموعه مفهومی به نام رسانه هستند، رسانه، وسیله حامل پیام از فرستنده به گیرنده است. کتاب، روزنامه،

1. Cid, A., & Stokes, C. E
2. Myers, M. J.
3. Goode, W.J.

مجله، عکس، فیلم، نوار صوتی و تصویری، رادیو، تلویزیون و ماهواره نمونه‌هایی از رسانه هستند (ریدوت و همکاران^۱، ۲۰۱۰). رسانه همیشه یک ابزار نیست گاه رسانه به قول مارشال مک لوهان، فوق ابزار و خود یک پیام است. با ظهور اینترنت رسانه‌ها تا جایی پیشرفت کرده‌اند که در یک جا تمامی موارد ذکر شده را می‌توان دید و لمس کرد (آیو، لم و چان^۲، ۲۰۱۵). یکی از مهمترین نظریه‌ها در رابطه با رسانه، نظریه کاشت است. نظریه کاشت را جرج گربرنر^۳ در دهه ۱۹۶۰ مطرح کرد، طبق نظر او مخاطبان در دریافت پیامهای رسانه‌ها مانند زمین مستعدی هستند که می‌توان هر چه را خواست در آن‌ها کاشت و پرورش داد؛ بنابراین معنا توسط رسانه‌ها تولید می‌شود و مخاطبان با پذیرش چنین معناهایی به همدیگر نزدیکتر می‌شوند (پوتر^۴، ۲۰۱۴). نظریه مهم دیگر در رابطه با رسانه‌ها نظریه ساختاربندی^۵ است. ادواردز و همکاران^۶ (۲۰۱۶) به نقل از گیدنز اعلام می‌کنند که اصطلاح ساختاربندی در سال ۱۹۷۳ در بحث فرایندهای شکل‌گیری طبقه رواج یافت و آن را به روند پویایی ارتباط می‌دهند که باعث ایجاد ساختار می‌شود. او معتقد است در تبیین ساختارها باید نقش کنشگران و عوامل فاعلی را مدنظر قرار دهیم و نظریه اجتماعی به این نقطه رسیده است که باید اندیشه فاعل بودن انسان‌ها را بپذیرد و در بررسی ساختارها به جایگاه انسان‌ها و کنش آن‌ها شأن و جایگاهی قائل شود. مهم‌ترین کلید برای فهم دگرگونی‌های علوم اجتماعی، پرداختن به کنش انسانی و ساخت اجتماعی است و در هر تحقیقی در حوزه علوم اجتماعی باید به نوعی به دنبال بیان رابطه بین عاملیت و ساختار باشد اما کلاسیک‌های جامعه‌شناسی بر یکی از این دو (کنش ساختار) تأکید داشته‌اند و یکی را عامل تعیین‌کننده دانسته‌اند، اما نظریه ساختاربندی ترکیبی از این دو زمینه است. وابسته شدن تمامی فعالیت‌های بشر به اینترنت در مقیاسی بسیار عظیم و در زمانی چنین کوتاه، حکایت از آغاز

1. Rideout, V. J., Foehr, U. G., & Roberts, D. F.

۲. Au, M., Lam, J., & Chan, R.

3. George Gerbner

4. Potter, W. J.

۵. structuration

۶. Edwards, J.

یک دوران تاریخی نوین در عرصه‌های گوناگون علوم، فناوری و به خصوص در نحوه تفکر انسان دارد. شواهد زیادی در دست است که از آنچه رسانه‌های اینترنتی برای بشر خواهد ساخت و خواهد کرد، تنها مقدار بسیار اندکی به واقعیت درآمده است (کوران^۱، ۲۰۱۶).

صرف نظر از کاربرد وسیع این ابزارها، آنچه امروزه کاربرد وسیعی یافته و بخش وسیعی از فعالیت‌های روزمره افراد را پوشش می‌دهد، اینترنت و به تبع آن فضای مجازی و رسانه‌های مجازی است. اینترنت و رسانه‌های مجازی مجموعه پایان ناپذیری از پایگاه‌های داده هستند که اطلاعات مختلف و متنوع فردی و جمعی انسان‌ها را در خود جمع آورده‌اند و هر روز نیز گسترش می‌یابند (ویتراس^۲ و همکاران، ۲۰۱۵). امروزه خانواده ایرانی در سبب فرهنگی خود مواجه با شبکه‌های ماهواره‌ای، فضای مجازی و رسانه‌های پیشرفته است که هر کدام به نوبه خود بخشی از فرایند اثرگذاری در خانواده را هدف گرفته‌اند. گسترش فضای مجازی در حوزه رابطه فرزندان و والدین نیز تغییراتی به وجود آورده است که از جمله آن به کاهش نقش خانواده به عنوان مرجع، کاهش ارتباط والدین با فرزند، شکاف نسلی به دلیل رشد تکنولوژی و از بین رفتن حریم بین فرزندان و والدین را می‌توان نام برد (سمیعینانی و حاجی محمد، ۱۳۹۴).

بیسروف^۳ (۲۰۱۳) به نقل از تورن^۴ در مطالعه‌ای پیرامون گذار خانواده از شکل سنتی به شکل مدرن، به نیروهای مؤثر در تغییر و یا حفظ الگوهای خانواده پرداخته است. به نظر وی دو نوع نیروی متضاد در رابطه با خانواده عمل می‌کنند. عواملی که در مقابل تغییر مقاومت می‌کند، همچون مذهب، خانواده‌گرایی و موقعیت سیاسی و عواملی که محرک تغییر هستند، همچون تأثیرات فرهنگ جهانی. در نتیجه، چهره این تغییرات را می‌توان در پدیده‌های ازدواج، طلاق، باروری و صورتبندی‌های جدید خانواده مشاهده کرد. افول اقتصاد خانوادگی در نتیجه شهرنشینی و رشد ارزشهای فردگرایانه، احتمال شکل‌گیری خانواده‌های گسترده را کاهش داده است (بستان و همکاران، ۱۳۸۵). تحت تأثیر انقلاب

1. Curran, J.
2. Voutyras, O., Bourellos, P., Gogouvitits, S., Kyriazis, D., & Varvarigou, T.
3. Bystrov, E.
4. Toren, N.

فناوری اطلاعاتی و ارتباطی افراد با شیوه‌های نو از زندگی آشنا می‌شوند و با منابع هویتی بی‌شماری مواجه می‌شوند که به دگرگونی هویت افراد در ابعاد هویت سنتی، پیدایش هویت‌های فرهنگی چندگانه و تغییر شیوه مصرف و سبک زندگی منجر می‌شود (ادیبی و دیگران، ۱۳۸۷). با امکانات و گزینه‌های فراوانی که رسانه‌های عمومی از جمله اینترنت در اختیار افراد می‌گذارند، آنان دائماً با محرک‌های جدید و انواع مختلف رفتار آشنا می‌شوند. چنین فضایی هویت نامشخص و پیوسته متحولی را می‌آفریند، یعنی "اینترنت یک صحنه اجتماعی است که فرد را در موقعیت‌های متنوع نقش‌ها و سبک‌های زندگی، قرار می‌دهد و از آن تأثیر می‌پذیرد" (اکبری، ۱۳۹۰).

در ایران، در چند دهه اخیر، نهاد خانواده به دلیل اجرای سیاست‌های مبتنی بر برنامه‌های نوسازی و تغییرات فرهنگی متأثر از آن، دستخوش تغییرات مهمی شده که این تغییرات، چالش‌هایی را در برابر ساختار سنتی خانواده ایرانی قرار داده است. آنچه در این پژوهش مد نظر است، بررسی تغییراتی است که در ساختار خانواده‌ها بر اثر نوسازی و رسانه‌های مجازی، به وجود آمده است.

روش پژوهش

در پژوهش حاضر محقق در صدد بود تا با استفاده از روش تحقیق برخاسته از داده‌ها^۱ (نظریه‌مبنایی) و پتانسیل‌های روش کیفی، درک بهتری از پدیده مورد بررسی (تغییرات ساختاری خانواده‌ها در اثر نوسازی و رسانه‌های مجازی) به دست آورد. پژوهشگر کوشید تا با حساسیتی نظری و ذهنی گشوده به سراغ مطلعان برود و پیش‌فرض‌های خود را به حالت تعلیق بگذارد و سعی در فهم محتویات کلامی دیگران داشته باشد. هنر اصلی پژوهشگر در این روش خوب پرسیدن بود. به‌طور خلاصه، جمع‌آوری داده‌ها، یادداشت‌برداری، کدگذاری و به‌یادسپاری یادداشت‌ها از آغاز کار صورت پذیرفت. دسته‌بندی زمانی رخ داد که تمام مقوله‌ها اشباع شده بودند و نوشتن مطالب بعد از دسته‌بندی امکان پذیر شد.

1 grounded theory

جامعه آماری این پژوهش شامل تمام افراد اعم از مجرد یا متأهل و با محدودیت سنی بالاتر از ۳۰ سال بودند. این محدودیت سنی با توجه به داشتن شرایط حداقلی در درک و مواجهه کنشگران مطالعه با تغییرات خانواده‌ها و ظهور رسانه‌های مجازی انتخاب شد. حجم نمونه با سطح اشباع پذیری ارتباط تنگاتنگی داشت. (تکرار) داده‌های جمع‌آوری شده قبلی، مشخص‌کننده تعداد نمونه‌های مورد نیاز تحقیق بود. بر این اساس مصاحبه با افراد جامعه موردپژوهش تا آنجا ادامه یافت که داده‌ها دچار اشباع شوند (هدف نمونه‌گیری کیفی). درواقع حجم نمونه به اشباع نظری سوال‌های موردبررسی بستگی داشت. ملاک‌های ورود به نمونه عبارت بودند از: سن آن‌ها بالای ۳۰ سال باشد، از هر دو جنس باشند، دارای اطلاعات و شناخت مناسب در رابطه با موضوع باشند و تمایل و رضایت آگاهانه برای شرکت در پژوهش داشته باشند و برای مطمئن شدن از صحت و سلامت داده‌های به دست آمده و طبیعی بودن آن‌ها، ملاک‌های خروج عبارت بودند از عدم ابتلا به بیماری‌های روانی و عدم اعتیاد به مواد مخدر و الکل.

داده‌ها به روش مصاحبه عمیق و به شیوه نیمه ساختار یافته جمع‌آوری شد. در این روش به وسیله مصاحبه همراه با حضور در میدان به جمع‌آوری داده‌ها پرداخته شد. در کنار مصاحبه پژوهشگر با تشکیل گروه کانونی متشکل از ۶ نفر با محوریت سؤال پژوهش نیز به جمع‌آوری اطلاعات پرداخت. سؤال پژوهش عبارت بود از: نوسازی جامعه همراه با رسانه‌های مجازی چه تغییراتی را در ساختار خانواده‌ها ایجاد کرده‌اند. همچنین از متن‌های مرتبط با موضوع تا حدی خاص استفاده شد که هر کدام طیف متفاوتی از داده‌ها را به دست دادند. به منظور حفظ صحت و استحکام داده‌ها در این پژوهش و برای کاهش احتمال داده‌های نادرست از سوی شرکت‌کنندگان سؤالات تحقیق به شیوه‌های مختلف و با توضیحات جانبی پرسیده شد و با توجه به این که برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه استفاده گردید، محقق از سوگیری‌ها و فرض‌های خود آگاه بود و نسبت به موضوع تحقیق، مشارکت‌کنندگان و داده‌ها حساسیت بالایی داشت و سعی شد که مصاحبه‌ها بدون سوگیری و با دقت انجام پذیرد. همچنین محقق سعی کرده است تا یافته‌های به دست آمده به صورت خلاقانه و مبتکرانه منعکس و بازنمایی شوند و نیز با تجربه شرکت‌کنندگان در این تحقیق انطباق داشته باشند و از این طریق به

ثبات داده‌ها کمک شود. در این پژوهش به منظور رعایت اصول اخلاقی، موارد ذیل مد نظر قرار گرفت: اطلاعات به دست آمده از مصاحبه‌ها بدون ذکر نام استفاده شد. محرمانه بودن اطلاعات در اول مصاحبه‌ها ذکر شد. به افراد شرکت‌کننده در تحقیق توضیحات کلی در مورد اهداف تحقیق داده شد. اطمینان دادن به شرکت‌کنندگان که پژوهشگران و امدار اطلاعات ارزشمند آن‌ها هستند.

یافته‌ها

در این پژوهش با استفاده از مصاحبه و تشکیل گروه‌های کانونی به سؤالات پژوهش پاسخ داده شد و درک و تجربیات مشارکت‌کنندگان مورد بررسی قرار گرفت. منطق و شیوه ارائه یافته‌ها بر اساس الگوی عمومی پژوهش‌های انجام شده در نظریه‌مبنایی است. یافته‌های تحقیق در این قسمت در دو بخش عرضه شده‌اند: بخش اول شامل داده‌های توصیفی تحقیق و بخش دوم ارائه یافته‌ها و داده‌های کیفی تحقیق است. ابتدا داده‌های توصیفی شامل ویژگی‌های جمعیت شناختی شرکت‌کنندگان در قالب جدول و سپس یافته‌های تحقیق ارائه شده است، برای ارائه یافته‌های تحقیق ابتدا، جداول کدگذاری باز، کدگذاری محوری و گزینشی مربوط به داده‌های به دست آمده از پاسخ مصاحبه‌شوندگان ارائه شده است.

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان

ردیف	جنسیت	سن	تحصیلات	شغل
۱	زن	۳۰	فوق دیپلم	صندوقدار
۲	زن	۳۱	لیسانس	کارمند
۳	زن	۶۲	فوق دیپلم	کارمند
۴	مرد	۶۷	دیپلم	بازنشسته نفت
۵	مرد	۵۸	دیپلم	نقاشی و طراحی
۶	زن	۳۲	فوق لیسانس	مهندسی معماری
۷	مرد	۶۱	دیپلم	آزاد
۸	زن	۳۵	لیسانس	دانشجو
۹	زن	۴۲	فوق دیپلم	خانه دار

تحلیل کیفی بررسی نقش نوسازی جامعه همراه با رسانه‌های مجازی ... ۱۴۳

ردیف	جنسیت	سن	تحصیلات	شغل
۱۰	زن	۵۸	فوق دیپلم	بازنشسته
۱۱	زن	۳۸	لیسانس	پرستار
۱۲	مرد	۳۱	دیپلم	آزاد
۱۳	زن	۴۶	لیسانس	مدرس هنر
۱۴	زن	۳۶	فوق لیسانس	کارمند
۱۵	مرد	۴۵	فوق لیسانس	دبیر
۱۶	زن	۴۲	لیسانس	پرستار
۱۷	مرد	۳۵	لیسانس	مهندس کامپیوتر
۱۸	مرد	۳۷	لیسانس	کارمند ای تی
۱۹	مرد	۳۲	دیپلم	دانشجو
۲۰	مرد	۴۰	فوق لیسانس	آزاد
۲۱	مرد	۶۰	لیسانس	آزاد
۲۲	مرد	۳۹	فوق لیسانس	کارمند
۲۳	مرد	۴۲	فوق دیپلم	کارمند
۲۴	زن	۵۵	دیپلم	خانه دار
۲۵	زن	۴۱	لیسانس	کارمند
۲۶	زن	۳۶	لیسانس	کارمند
۲۷	مرد	۳۰	کارشناسی	آی تی
۲۸	زن	۵۶	لیسانس	کارمند

داده‌های جدول شرکت کنندگان نشان می‌دهد که تعداد ۲۸ نفر اعم از ۱۳ مرد و ۱۵ زن در این پژوهش شرکت کرده‌اند. میانگین سنی کل ۴۳.۴ است که در مردان این عدد ۴۴.۳ و در زنان ۴۲.۶ است. از نظر تحصیلات نیز ۶ نفر با تحصیلات دیپلم، ۵ نفر با تحصیلات فوق دیپلم، ۱۲ نفر با تحصیلات لیسانس و ۵ نفر با تحصیلات فوق لیسانس در مصاحبه شرکت داشتند.

جدول ۲

ردیف	عبارت‌های مهم (کدهای واقعی)	کدگذاری باز	کدگذاری محوری
۱	<ul style="list-style-type: none"> آدم‌ها از خودشان فرار می‌کنند و دنبال خودی هستند که ما به ازای بیرونی ندارد. 	خودگزینی	دوری از خود، خانواده و اجتماع
	<ul style="list-style-type: none"> افراد دیگر خودشان را نمی‌شناسند و به مثابه نقطه‌ای در انبوهی از اطلاعات هستند. اعضای خانواده به سمت تجمل خواهی و قهرمان اندیشی روی آورده‌اند و واقعاً نمی‌دانند چه می‌خواهند. 		
	<ul style="list-style-type: none"> رفته‌رفته افراد خانواده از هم دورتر می‌شوند و برای همدیگر غریبه‌تر می‌شوند. 		
۲	<ul style="list-style-type: none"> دوره‌های فامیلی کم شده و به احوال‌پرسی در فضای مجازی بسنده می‌کنند 	خوشاوند گزینی	دوره عاطفی و معنوی
	<ul style="list-style-type: none"> کم شدن صحبت‌های خانوادگی 		
۳	<ul style="list-style-type: none"> مادر بزرگم می‌گوید شما به دیدن من آمده‌اید یا سریال یا موبایل و مدام شکایت می‌کند که صمیمیت هم فقط قدیما صمیمیت واقعی بین افراد خانواده کم شده است. 	صمیمیت	دوره عاطفی و معنوی
	<ul style="list-style-type: none"> در گذشته همه دور هم جمع بودند ولی الان همه از هم دور هستند و فرزندان بیشتر در اتاق‌هایشان به سر می‌برند. 		
۴	<ul style="list-style-type: none"> درک احساسی و عاطفی اعضای خانواده از همدیگر کم شده است. 	درک و همدلی	دوره عاطفی و معنوی
	<ul style="list-style-type: none"> فاصله‌های عاطفی بین اعضای خانواده و همچنین جامعه بسیار زیاد شده است. 		
۵	<ul style="list-style-type: none"> خیلی از احساسات از حالت واقعی به مصنوعی تبدیل شده است. 	دوری عاطفی	دوره عاطفی و معنوی
	<ul style="list-style-type: none"> بین فرزندان و والدین نوعی طلاق عاطفی رخ داده است. 		
۶	<ul style="list-style-type: none"> باعث ایجاد فاصله‌های عاطفی بین اعضای خانواده و حتی جامعه شده است. 	رابطه والدین و فرزندان	دوره عاطفی و معنوی
	<ul style="list-style-type: none"> روابط پدر و مادرها با فرزندان تغییر کرده و تضعیف شده است. 		
۷	<ul style="list-style-type: none"> رابطه والدین با فرزندان به شدت کاهش یافته است. 	فرزندان	دوره عاطفی و معنوی
	<ul style="list-style-type: none"> والدین جوان وقت کمتری برای کودکان خود دارند 		
۸	<ul style="list-style-type: none"> باعث تغییر در رفتار و برخورد نامناسب فرزندان نسبت به والدین شده است. 	والدین به‌عنوان مرجع	دوره عاطفی و معنوی
	<ul style="list-style-type: none"> در گذشته فرزندان اگر سؤالی داشتند از بزرگترها می‌پرسیدند ولی الان جواب خود را در اینترنت جستجو می‌کنند. 		
۹	<ul style="list-style-type: none"> روابط تغییر کرده است و حد و مرز برای داشتن روابط سالم از بین رفته است 	روابط	دوره عاطفی و معنوی
	<ul style="list-style-type: none"> روابط پدر و مادرها با فرزندان تغییر کرده و تضعیف شده است. 		
۱۰	<ul style="list-style-type: none"> روابط تغییر کرده است و حد و مرز برای داشتن روابط سالم از بین رفته است 	روابط	دوره عاطفی و معنوی

ردیف	عبارت‌های مهم (کدهای واقعی)	کدگذاری باز	کدگذاری محوری
	دسترسی به افراد آسان‌تر شده است.		
۱۱	ارتباط‌های فAMILI خیلی کم شده است و همه رابطه‌ها خشک و بی‌روح شده و شکل آن تغییر کرده است.	تغییر ارتباط‌های فAMILI	
۱۲	به دلیل تغییر سبک زندگی یک نوع ارتباط به ارتباط‌های افراد اضافه شده است.	افزایش روش‌های ارتباطی	
۱۳	اکثر افراد وقت خود را با دوستان و فAMILI مجازی می‌گذرانند تا واقعی ارتباط افراد را راحت کرده و آن‌ها را به هم نزدیک کرده است.	فAMILI مجازی	
۱۴	باعث نزدیکی افراد در فضای مجازی شده است و لحظه‌های خود را به اشتراک می‌گذارند.	نزدیکی مجازی	
۱۵	استفاده دائم از این رسانه‌های ارتباطی باعث شده یک یار و دوست جدید برای افراد ایجاد شود و بیشتر وقت خود را با این دوست خیالی بگذرانند تا با خانواده و دوستان واقعی. ارتباطات اجتماعی کم‌رنگ شده است و ارتباطات مجازی گسترش یافته است. اعضای خانواده بجای روابط گرم و صمیمانه به دوستان مجازی خود بیشتر بها می‌دهند.	هویت مجازی	دنیای مجازی
۱۶	هر کس با دنیای جدید و مجازی خود درگیر است. غم‌ها، شادی‌ها و احساسات و افکار بجای اینکه در خانواده طلوع کند، در فضای مجازی و رسانه‌ها هدر می‌رود.	تجربه مجازی	
۱۷	قداست و حرمت رابطه‌ها، مخصوصاً بین اعضای خانواده از بین رفته است.	قداست	
۱۸	برروی خلیقیات و معنویات و مذهب و شئونات انسانی تأثیر گذاشته است. به دلیل سرعت انتقال فرهنگ‌ها، ارزش‌های سنتی و معنویت به شدت کاهش یافته است.	معنویت	فقدان دینی
۱۹	آگاهی افزایش یافته است ولی باعث شده است که افراد از سنت‌ها، مذهب و رسوم خود دور شوند.	سنت و مذهب	
۲۰	باورها و ارزش‌های مردم را از بین برده است. رسانه‌ها و شبکه‌های مجازی، ارزش‌هایی که پایه خانواده‌ها بوده‌اند را تغییر داده‌اند.	ارزش‌ها	

ردیف	عبارت‌های مهم (کدهای واقعی)	کد گذاری باز	کد گذاری محوری
۲۱	<ul style="list-style-type: none"> باعث شده مردم کیفیت را فراموش کنند و کمیت را ببینند. مثلاً الان همه از رابطه و گوشی و ... چنتا می‌خواهند. 	کمیت گرایی	تکرار
۲۲	<ul style="list-style-type: none"> آدم‌هایی که از خودشان هویتی ندارند و شخصیتی وابسته دارند، تقلید می‌کنند از فیلم‌ها و افرادی که در شبکه‌های مجازی می‌بینند. 	تقلید	
۲۳	<ul style="list-style-type: none"> افراد مدام خوششان را در معرض مقایسه قرار می‌دهند و از لباس پوشیدن و حرف زدن و دکوراسیون منزل را کپی برداری می‌کنند. 	مقایسه	
۲۴	<ul style="list-style-type: none"> گاهی اثرات مثبت بروی فرد دارد و می‌تواند آموزش‌هایی مثل آشپزی و دکوراسیون نیز بگیرد، پس به شخصیت افراد بستگی دارد. به لحاظ آموزش و یادگیری خیلی بهتر شده است. باعث استفاده بیشتر از زمان و توانمندی‌ها می‌شود. 	آموزش	تکرار
۲۵	<ul style="list-style-type: none"> ما را به اقیانوسی از اطلاعات وصل می‌کند. امکان استفاده از داده‌های گوناگون را برای ما فراهم کرده است. 	استفاده بهینه	
۲۶	<ul style="list-style-type: none"> باعث سرگرمی افراد سالمند و همچنین معلول شده است. 	سرگرمی	
۲۷	<ul style="list-style-type: none"> سطح آگاهی را بالا برده و سرعت انتقال اطلاعات را افزایش داده است. 	افزایش آگاهی	تکرار
۲۸	<ul style="list-style-type: none"> باعث شده است که هزینه‌های ارتباط کاهش پیدا کند. دسترسی به افراد و اطلاعات آسان شده است. 	کاهش هزینه	
۲۹	<ul style="list-style-type: none"> حتی با اعضای خانواده و دوستان در دورترین نقاط می‌توان ارتباط برقرار کرد. محدودیت‌های زمانی و مکانی را برای ارتباط از بین برده است. 	دسترسی	
۳۰	<ul style="list-style-type: none"> افراد در جامعه و در خانواده تمرکز خود را بروی امور زندگی از دست داده‌اند، چراکه تمرکزشان بروی فضای مجازی است. 	تمرکززدایی	تکرار
۳۱	<ul style="list-style-type: none"> انگار هر کسی کمبود یا گم گشته‌ای دارد و در فضای اطلاعات به دنبال آن می‌گردد. 	گمگشتگی	
۳۲	<ul style="list-style-type: none"> به دلیل این که سرعت تغییرات از سرعت فکری افراد بیشتر است و این عدم تعادل مردم را دچار از خودباختگی کرده است. 	خودباختگی	
۳۳	<ul style="list-style-type: none"> بیچاره بچه‌ها، تلویزیون‌ها به چیز می‌گند، پدر مادرها به چیز می‌گند، واتساپ و فیسبوک به چیز می‌گند، سردرگمی در انتخاب‌ها و رفتار آن‌ها موج می‌زند. 	سردرگمی	تکرار
۳۴	<ul style="list-style-type: none"> اعضای خانواده دارای چند زندگی شده‌اند، مجازی و واقعی 	چند زندگی‌ای	
۳۵	<ul style="list-style-type: none"> از دست دادن زمان، برای خود، خانواده و اجتماع 	زمان	
۳۶	<ul style="list-style-type: none"> افراد خانواده، تنهایی را به در جمع بودن ترجیح می‌دهند 	تنهایی	۹ ۱ ۱

ردیف	عبارت‌های مهم (کدهای واقعی)	کدگذاری باز	کدگذاری محوری
۳۷	منزوی شدن خانواده، حتی در کوچک‌ترین فضای فیزیکی	انزوا	کدگذاری محوری
۳۸	افراد خانواده وقت کمتری برای هم می‌گذارند و کم کمک برای هم غریبه شده‌اند.	غریبه‌گی	
۳۹	بیشترین تأثیر بروی مبانی فرهنگی است که جامعه در طول زمان به زحمت روی آن کار کرده است.	فرهنگ	تغییرات رفت و فرهنگ
۴۰	بروی آداب، فرهنگ و سنن قدیمی ما خیلی تأثیر گذاشته‌اند.	شناخت فرهنگ‌ها	
۴۱	اعضای خانواده وحتى جامعه وابستگی‌های دیرینه به اصولی که در طی سالیان به دست آورده بودند را از دست داده‌اند.	زمینه‌زدایی	
۴۲	نوجوانان به اطلاعاتی که مقتضی سن آن‌ها نیست دست پیدا می‌کنند.	بلوغ فکری زودرس	
۴۳	دور شدن از مثبت‌اندیشی و رفتن به سمت رویاهای کاذب، انگار که همه چیز بد است و فریبکارانه است مگر خلاف آن ثابت شود.	بدبینی	تغییرات روان‌شناسی
۴۴	نظام تبلیغاتی باعث شده است که افراد به سمت اختلال‌هایی مانند فشتیم روی آورند	فشتیم	
۴۵	افراد در عین ارتباط با افراد متفاوت دچار نوعی افسردگی هستند چراکه آن‌چه با آن دست و پنجه نرم می‌کنند، به آن‌ها اون حس صمیمیت واقعی رو نمی‌ده.	افسردگی	
۴۶	افزایش ارتباطات سطحی و آسان جوانان را راغب به زندگی مجردی و دوری از ازدواج کرده است.	عدم ازدواج	
۴۷	ازدواج‌ها به دلیل ترویج مواردی که با فرهنگ ما همخوان نیست در معرض خطر جدی قرار دارد، الان دو نفر که می‌خواهند ازدواج کنند بیشتر از این که به خودشان توجه کنند به موارد جانبی و توجه دارند.	ازدواج‌های در معرض خطر	تغییرات ازدواج
۴۸	الان نحوه آشنایی برای ازدواج کلاً فرق کرده و از محیط واقعی و فامیل و دوستان به آشنایی‌های فردی و مجازی تبدیل شده است و فرد با توجه به خواسته‌های درونی خود انتخاب می‌کند.	شناخت در ازدواج	
۴۹	خانواده‌ها کوچک شده‌اند و روابط فامیلی و خانوادگی خیلی کم شده است.	کوچک شدن خانواده‌ها	تغییرات زیربنایی خانواده‌ها
۵۰	از هم گسیختگی کانون خانواده و انحراف خانواده	کانون خانواده	
۵۱	شاید بتوان گفت که بیشتر به سود نهادهای کار و اداری بوده است و بدتر برای خانواده‌ها و شکل کلی و روابط آن‌ها را تغییر داده است.	فرم خانواده	

ردیف	عبارت‌های مهم (کدهای واقعی)	کدگذاری باز	کدگذاری محوری
۵۲	شکاف بین والدین و فرزندان را به دلیل متفاوت بودن دنیایی که در آن هستند باعث شده.	شکاف نسل‌ها	
۵۳	توازن قدرت در خانواده از بین رفته است و جایگاه‌های افراد از بین رفته است.	توازن قدرت	قدرت تصمیم‌گیری و اجرا
۵۴	افراد سالخورده به دلیل دوری از این نوع وسایل و رسانه، نقش تصمیم‌گیری خود را از دست داده‌اند و بیشتر جوانان به پشتیبانی استفاده از سیل اطلاعات، در مرجع تصمیم‌گیری قرار گرفته‌اند.	تغییر مرجع تصمیم‌گیری در خانواده	
۵۵	رسانه‌ها تأثیر غیرقابل انکاری در قدرت تصمیم‌گیری افراد دارد، درمنطقی و غیرمنطقی عمل کردن آن‌ها.	تصمیم‌گیری	
۵۶	احترام و سلسله مراتب در رابطه بین والدین و فرزندان کم شده است.	احترام متقابل	کاهش همگامی اجتماعی
۵۷	اعضای خانواده و اجتماع نسبت به هم بی‌اعتماد شده‌اند و دورویی رواج پیدا کرده است.	اعتماد متقابل	
۵۸	ایجاد خودمحوری و خودمختاری کرده آن‌ها بر اساس پوچی‌هایی که در رسانه‌ها می‌بینند.	خودمحوری	
۵۹	حریم خصوصی افراد از بین رفته است و سرک کشیدن در زندگی‌ها یک چیز عادی شده است	حریم خصوصی	
۶۰	تکنولوژی همیشه یک چیزی می‌دهد و یک چیزی را می‌گیرد. سهولت در کارها را به ما می‌دهد ولی خلایق و عاطفه را از ما می‌گیرد.	کاهش خلایق	
۶۱	هر فرد در انزوای خود با سیل عظیمی از اطلاعات در ارتباط است. درست است که خانواده‌ها از هم بیشتر خبر دارند، ولی سطح ارتباط فیزیکی آن‌ها خیلی کم شده است.	نزدیکی در عین دوری	ارتباط مدرن به
۶۲	کاهش بازی‌های تحرکی برای کودکان و نوجوانان و افزایش سکون و ایستایی.	کاهش تحرک	
۶۳	افراد از لحاظ ذهنی بزرگ شده‌اند چرا که سیل عظیم اطلاعات را هر روز دریافت می‌کنند، ولی این ذهنیت‌ها به عمل تبدیل نمی‌شود و شده‌ایم مصرف‌گرای صرف آن‌چه که تولید می‌شود، آن‌هم بدون سازگاری و تحلیل	مصرف‌گرایی اطلاعاتی	

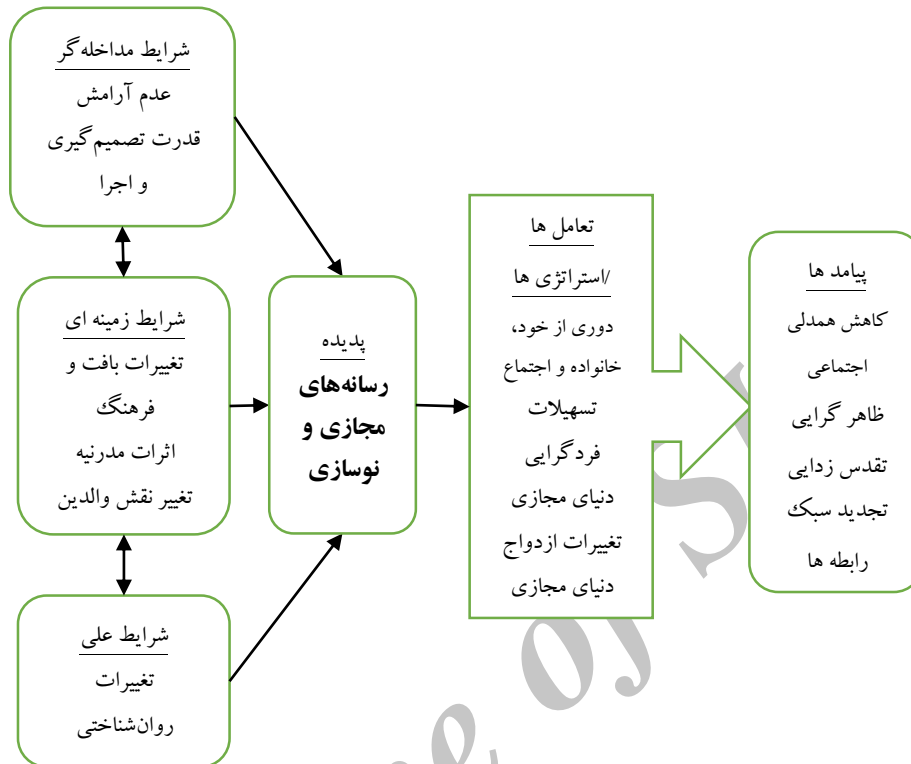
در مرحله بعد کدگذاری هسته انجام شد:

جدول ۳. مقوله‌های عمده و مقوله هسته‌ای مربوط به تأثیرات تکنولوژی‌های ارتباطی بر خانواده

مقوله هسته‌ای	ردیف	ردیف
	دوری از خود، خانواده و اجتماع	۱
	خلاء عاطفی و معنوی	۲
	تغییر نقش والدین	۳
	تجدید سبک رابطه‌ها	۴
	دنیای مجازی	۵
	تقدس زدایی	۶
	ظاهر گرایی	۷
	تسهیلات	۸
فراساختار گرایی	عدم آرامش	۹
	فرد گرایی	۱۰
	تغییرات بافت و فرهنگ	۱۱
	تغییرات روان‌شناختی	۱۲
	تغییرات ازدواج	۱۳
	تغییرات زیربنایی خانواده‌ها	۱۴
	قدرت تصمیم‌گیری و اجرا	۱۵
	کاهش همدلی اجتماعی	۱۶
	اثرات مدرنیته	۱۷

مقوله فراساختار گرایی به عنوان مقوله هسته‌ای انتخاب شد. این مقوله می‌تواند حداکثر فضای مفهومی مقوله‌های فوق را اشباع نموده و در خود جای دهد. بر اساس این مقوله آن چیزی که مشخص است این است که خانواده به مرور زمان و بر اثر فراگردهایی، به مرور زمان دچار پوست اندازی ساختاری شده است.

شکل ۱. مدل زمینه‌ای درک تغییرات ساختاری خانواده‌ها در اثر نوسازی و رسانه‌های مجازی با توجه به سه عوامل شرایطی، تعاملی و پیامدی (فراساختارگرایی)

مقوله‌های عمده پژوهش حاضر از قرار زیر است:

دوری از خود، خانواده و اجتماع: این مقوله شامل خودگریزی، خانواده‌گریزی، خویشاوندگریزی می‌شود که در واقع نشان‌دهنده دوری از انواع رابطه‌ها است و گزیدن خلوت و تنهایی با رسانه‌ها و شبکه‌های مجازی: "با بروز شبکه‌های اجتماعی و حضور افراد مجازی در زندگی شخصی افراد، رفته‌رفته افراد از هم دورتر می‌شوند. حتی افراد خانواده در بعضی از موارد به دور از چشم خانواده در فضای مجازی پنهان‌کاری می‌کنند تا حدی که رابطه بین والدین و فرزندان دچار مشکل احساسی و عاطفی جدی شده است."

خلاء عاطفی و معنوی: مقوله خلاء عاطفی و معنوی شامل مفاهیم صمیمیت، فردگرایی، درک و همدلی، دوری عاطفی است؛ که نشان‌دهنده این است که افراد چه در جامعه و چه

در خانواده احساس تعلق و عاطفه کمتری را تجربه می‌کنند: "مادر بزرگم وقتی به خانه او می‌رویم می‌گوید شما به دیدن من آمده‌اید یا سریال یا موبایل و مادام شکایت می‌کند که صمیمیت هم فقط قدیما و این بازدید شما به درد خودتون می‌خوره نه من". "در گذشته همه دور هم جمع بودند ولی الان همه از هم دور هستند و فرزندان بیشتر در اتاق‌هایشان به سر می‌برند تا هم به آن‌ها می‌گوییم که اینقدر در اتاق نباشید هزارگونه دلیل و برهان مبنی بر این که نمونه عوض شده است می‌گویند".

تغییر نقش والدین: این مقوله دارای مفاهیم رابطه والدین و فرزندان، والدین به‌عنوان مرجع است و ما را متوجه این نکته می‌کند که والدین ساختار جایگاه خود را نسبت به گذشته از دست داده‌اند: "در گذشته فرزندان اگر سؤالی داشتند از بزرگترها می‌پرسیدند ولی الان جواب خود را در اینترنت جستجو می‌کنند و آن را به‌روزتر و قابل استنادتر می‌دانند، چراکه می‌گویند والدین مال نسل قبل هستند و اطلاعاتشان قدیمی شده است". "زن و شوهرهای جوان وقت کمتری برای کودکان خود دارند چراکه هم آن‌ها مشغله‌های بیرونی بیشتری دارند و هم بچه‌ها والدین را به‌عنوان مرجعی برای اصول نگاه نمی‌کنند".

تجدید سبک رابطه‌ها: تحول روابط، تغییر ارتباط‌های فAMILI، افزایش روش‌های ارتباطی، مفاهیمی هستند که در این مقوله جای می‌گیرند. شاید بتوان گفت که اولین موردی که تغییر کرد رابطه‌ها در هر سبک و هر وزنی بود: "دسترسی به افراد آسان‌تر شده است، قبلاً آگه کسی با فرزند یا پدر و مادرش که از هم دور هستند می‌خواست حرف بزنه باید می‌رفت مخابرات، تازه فقط ارتباط صوتی بود ولی الان با پیشرفت تکنولوژی با کمترین هزینه همیشه ارتباط صوتی و تصویری داشت". "الان به دلیل درگیری پدر مادرها و فرزندان با فضای مجازی ارتباطی دیگر به ارتباط‌های قبلی اضافه شده است، امروزه جوانان ارتباطشان با جنس مخالف بیشتر در فضای مجازی شده است".

دنیای مجازی: این مقوله عمده از مقوله نهایی خانواده در مسیر تحول دارای این مفاهیم است: فامیل مجازی، نزدیکی مجازی، هویت مجازی، تجربه مجازی که نشان‌دهنده اضافه شدن یک بعد جدید به زندگی امروزه ما است: "الان بچه‌های من بیشتر وقت خود را با دوستان و فامیل مجازی می‌گذرانند تا واقعی". "استفاده از این شبکه‌ها از دید مثبت باعث

نزدیکی افراد در فضای مجازی شده است و لحظه‌های خود را به اشتراک می‌گذارند، ولی از سوی دیگر سنت و رسوم از بین رفته است."

ارزش‌زدایی: مقوله ارزش‌زدایی شامل مفاهیم قداست، معنویت، سنت و مذهب، ارزش‌ها است. بی‌اغراق می‌توان گفت که فضای مجازی و رسانه‌ها آن چیزی را که در خانواده‌ها سست و بی‌ارزش کرده‌اند سنت‌های دیرینه و معنویت و مذهب است: "قداست و حرمت رابطه‌ها، مخصوصاً بین اعضای خانواده از بین رفته است، قبلاً حرف بزرگترها به خیلی از دلیل‌ها به ارج و قرب خاصی داشت و مردم سنت احترام را بیشتر در زندگی رعایت می‌کردند." "به دلیل حجم تبادل اطلاعات زیاد و سرعت انتقال فرهنگ و تغییرات جوامع، ارزش‌های سنتی و مذهبی رنگ و شکل دیگری گرفته است و می‌توان گفت آنگه قبلاً به چیزی مثل اعتقادهای قوی و ریشه‌دار جلوی خیلی از کارها رو می‌گرفت، با آمدن این سریال‌ها و فضای مجازی قداست همه چیز از بین رفته است و کار نادرست انجام دادن عادی شده است، چراکه وقتی انسان حتی یک کار بد را زیاد ببیند قبح قضیه می‌ریزد."

ظاهر گرایی: مقوله عمده ظاهر گرایی شامل مفاهیم کمیت گرایی، تقلید و مقایسه است. در واقع ظاهر گرایی به این معنی است که اعضای خانواده بدون توجه به ریشه و زیربنایی فکر کردن دست به عمل می‌زنند: "باعث شده مردم کیفیت را فراموش کنند و کمیت را ببینند مثلاً الان همه از رابطه و گوشی و ... چندتا می‌خواهند، بدون اینکه توجه کنند که آیا لازم هست یا نه فقط چون فلانی دارد ما هم باید داشته باشیم و این که کی چی دارد الان در شبکه‌های مجازی زیاد شده است و مردم خودنمایی‌های خود را به رخ بقیه می‌کشند که من فلان لباس را دارم یا فلان یخچال و غیره."

تسهیلات: تسهیلات شامل مفاهیم آموزش، استفاده بهینه، سرگرمی، افزایش آگاهی، کاهش هزینه و دسترسی است. در واقع هر نوآوری همراه خود بهینه‌سازی در ابعاد مختلف دارد و این نوع استفاده ما از ابزار است که بیشتر بد و خوب می‌سازد: "گاهی اثرات مثبت بروی فرد دارد و می‌تواند آموزش‌هایی مثل آشپزی و دکوراسیون، خیاطی و غیره نیز بگیرد و همچنین باعث سرگرمی افراد سالمند و همچنین معلول شده است، پس این که فایده دارد

یا ضرر به نوع استفاده و به شخصیت افراد بستگی دارد". "رسانه‌های ارتباطی با استفاده از اینترنت باعث شده است که هزینه‌های ارتباط کاهش پیدا کند".

عدم آرامش: این مقوله شامل مفاهیم تمرکززدایی، گمگشتگی، خودباختگی، سردرگمی، چند زندگی‌ای و زمان است که نشان می‌دهد حضور و تمرکز و اتصال با کیفیت خود را در دایره‌ای از اطلاعات از دست داده‌ایم: "افراد در جامعه و در خانواده تمرکز خود را بروی امور زندگی از دست داده‌اند، چراکه تمرکزشان بروی فضای مجازی است نسبت بین زمان و مکان را از دست داده‌اند، من وقتی با همسرم حرف می‌زنم بعد از ۱۰ دقیقه تازه می‌پرسد منظورت چی بود؟! ". "انگار هر کسی کمبود یا گمگشته‌ای دارد و در فضای مجازی اطلاعات یا نشستن طولانی مدت پای سریال‌های ماهواره‌های به دنبال آن می‌گردد".

فردگرایی: مقوله فردگرایی شامل مفاهیم تنهایی، انزوا و غریبه‌گی است؛ و تداعی کننده این قضیه است که ما دچار نوعی انزوا و دورنگرایی شده‌ایم و فعالیت‌های فردی را به جمعی در مکان واقعی ترجیح می‌دهیم: "درست است که خانواده‌ها از لحاظ فیزیکی در یک خانه زندگی می‌کنند، ولی از لحاظ ارتباطی خیلی دور هستند و هر کدام در دنیای خود غرق هستند که شاید هزاران کیلومتر از هم دور است". "خانواده‌های کنونی هیچ شباهتی به خانواده‌های قدیمی ندارند، افراد خانواده برای هم وقت کمتری دارند و بیشتر در فضای مجازی و ماهواره‌ها سیر می‌کنند و ترجیح می‌دهند تنها باشند و بعد از مدتی احساس می‌کنم بچه‌های من برای من غریبه شده‌اند و خودمان می‌خواهیم که هم رو شناسیم و فاصله رو حفظ کنیم".

تغییرات بافت و فرهنگ: این مقوله عمده شامل مفاهیم فرهنگ، شناخت فرهنگ‌ها و زمینه‌زدایی است که به ما یادآوری می‌کند که تکنولوژی‌های ارتباطی درست است که باعث نزدیکی و شناخت فرهنگ شده است ولی درافتادن با زیر بناهای فرهنگی به هر شکلی نتیجه‌ای جز از خود دور شدن ندارد: "استفاده از رسانه‌های ارتباطی باعث شناخت بیشتر فرهنگ‌ها و آداب دیگر مرزها شده است، قدیم برای درک فرهنگ‌های مختلف باید به آن کشورها سفر می‌کردیم و یا از کسی که رفته است سؤال کنیم، اما امروزه خیلی بهتر شده است". "اعضای خانواده و حتی جامعه وابستگی‌های دیرینه خود به اصول و زمینه‌ای که در طی سالیان از نسلی به نسل دیگر به دست آورده بودند رو را از دست داده‌اند، نوجوانان که

این موارد حتی به آن‌ها انتقال هم پیدا نکرده که بخوان از دستش بدن و اصلاً اطلاعی از این موارد ندارند و در فرهنگ غرب ذوب شده‌اند، شما این لباس پوشیدن‌ها و آرایش کردن‌ها و سبک زندگی رو نگاه کنین، کجاش همخوانی با اصالت ما دارد؟"

تغییرات روان‌شناختی: مقوله عمده تغییرات روان‌شناختی شامل مفاهیم بلوغ فکری زودرس، بدبینی، فشیتم و افسردگی است که همان‌طور که از اسمش مشخص است تغییرات در جامعه و خانواده‌ها از لحاظ فکری و احساسات و روان هم تأثیرگذار بوده است: "به دلیل این که هیچ کنترلی روی اطلاعاتی که ما دریافت می‌کنیم نیست، نوجوانان و حتی بزرگ‌سالان به اطلاعاتی که مقتضی سن و یا شرایط آن‌ها نیست دست پیدا می‌کنند و به نوعی دچار بلوغ فکری زودرس می‌شوند." دور شدن از مثبت‌اندیشی و رفتن به سمت رویاهای کاذب، یکی از تأثیرات مهم است، همسر من از زمانی که این فضاها به وجود آمده است اون آرامش گذشته رو ندارد و مدام ایراد می‌گیرد و بدبین شده به همه چی."

تغییرات ازدواج: تغییر در ازدواج و زندگی‌های زناشویی و شناخت زوجین از همدیگر مقوله عمده‌ای با این مفاهیم است: عدم ازدواج، ازدواج‌های در معرض خطر، شناخت در ازدواج که ازدواج را که نقطه شروع خانواده است را با بحران جدی روبرو کرده است: "یکی از دوستانم می‌گفت تا شیر راحت گیرمون میاد چرا باید ازدواج کنیم؟ مگه احمق شدیم؟ الان یه چرخ ساده توی نت بزنی ریخته... و همین افزایش ارتباطات سطحی و آسان جوانان را راغب به زندگی مجردی و دوری از ازدواج کرده است." "الان نحوه آشنایی جوانان برای ازدواج کلاً فرق کرده و از محیط واقعی و فامیل و دوستان به آشنایی‌های فردی و مجازی تبدیل شده است. اول بوسیله رابطه مجازی عاشق می‌شوند و بعد از ازدواج تازه همو میخوان بشناسن."

تغییرات زیربنایی خانواده‌ها: این مقوله عمده شامل مفاهیم کوچک شدن خانواده‌ها، کانون خانواده، فرم خانواده و شکاف نسل‌ها است که اشاره به این دارد که شکل و فرم رابطه‌ها و الگوهای جافتاده در خانواده‌ها و روابط آن‌ها با خانواده هسته‌ای و گسترده تغییر کرده است. "روابط فامیلی بسیار کم شده است و در نتیجه باعث از بین رفتن علاقه و وابستگی‌های فامیلی شده است و رابطه‌های مفرح و ایجادکننده حس اجتماعی بودن جای

خود را به روابط تصویری داده است، انگار که فقط یک وظیفه داریم و باید آن را انجام دهیم".

قدرت تصمیم‌گیری و اجرا: به هم خوردن توازن قدرت، تغییر مرجع تصمیم‌گیری و نوع تصمیم‌گیری از مفاهیم به دست آمده از مقوله قدرت تصمیم‌گیری و اجرا هستند که نشان می‌دهد که خواستگاه قدرت در خانواده و مجرای آن تغییر کرده است: "ما قبلاً به چیزهایی رو بد و خوب می‌دانستیم و طبق همان خانواده را مجبور به عمل مطابق بد و خوب خودمان می‌کردیم اما الان توازن قدرت در خانواده از بین رفته است و جایگاه‌های افراد از بین رفته است".

کاهش همدلی اجتماعی: این مقوله عمده از مفاهیم احترام متقابل، اعتماد متقابل و خودمحوری تشکیل شده است و به ما گوشزد می‌کند که به دلیل هرج و مرج اطلاعاتی و جاده یک طرفه‌ای که بین سنت و مدرنیته کشیده شده است، همدلی و علاقه اجتماعی کم شده است: "از بس در این سریال‌ها و گروه‌های مجازی از خیانت و روابط نامشروع حرف می‌زنند که اعضای خانواده و اجتماع نسبت به هم بی‌اعتماد شده‌اند و دورویی رواج پیدا کرده است، یعنی به هم که می‌رسند از ترس اینکه بلایی سرشان نیاید سپر را از رو می‌بندند".

اثرات مدرنیته: حریم خصوصی، کاهش خلاقیت، نزدیکی در عین دوری، کاهش تحرک و مصرف‌گرایی اطلاعاتی از مفاهیم زیرمجموعه مقوله عمده مدرنیته هستند، به نوعی که گریزی از آن‌ها نیست: "افراد از لحاظ ذهنی بزرگ شده‌اند چرا که سیل عظیم اطلاعات را هر روز دریافت می‌کنند، ولی این ذهنیت‌ها به عمل تبدیل نمی‌شود و شده‌ایم مصرف‌گرای صرف آن‌چه که تولید می‌شود، آن هم بدون سازگاری و تحلیل". "هر فرد در انزوای خود با سیل عظیمی از اطلاعات در ارتباط است و درست است که خانواده‌ها از هم بیشتر خبر دارند، ولی سطح ارتباط فیزیکی آن‌ها خیلی کم شده است".

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش با استفاده از رهیافت روش کیفی به بررسی تأثیراتی که در ساختار خانواده در اثر با رسانه‌های مجازی و نوسازی جامعه وجود داشت پرداخته شد. هدف درک و

بازسازی معنایی مردم از تغییرات، تاثیرات، مربوط به رسانه‌های مجازی و نوسازی بود. نهاد خانواده در ایران در چند دهه اخیر بیشتر به دلیل اجرای سیاست‌های مبتنی بر برنامه‌های نوسازی و تغییرات فرهنگی متأثر از آن، دستخوش تغییرات مهمی شده که این تغییرات، ساختار خانواده ایرانی را به چالش کشیده است. این تغییرات از زمان پیدایش اینترنت و تبدیل شدن جهان به یک دهکده جهانی ارتباطی، شکل و سرعتی متفاوت به خود گرفته است. در این پژوهش در مرحله کدگذاری باز ۶۳ مفهوم اولیه، در مرحله کدگذاری محوری ۱۷ مقوله عمده و در کدگذاری انتخابی ۱ مقوله هسته‌ای به‌عنوان فراساختار گزایی به دست آمد.

مقوله عمده دوری از خود، خانواده و اجتماع نشان‌دهنده نوعی انزواطلبی آگاهانه است که افراد در دنیای امروزه برای خود انتخاب کرده‌اند؛ و خود را در مقابل آن ناگزیر و ناتوان می‌بینند. مقوله عمده خلاء عاطفی و معنوی نشان‌دهنده این بود که هسته عاطفی در خانواده‌ها کمرنگ‌تر شده است و به نوعی در فضای مجازی رنگ و بوی جدیدی به خود گرفته است و افراد فردگرایی را به جمع‌گرایی ترجیح می‌دهند. تغییر نقش والدین از آن مقوله‌هایی بود که نشان داد والدین از لحاظ نقش‌ها و به تبع آن کارکردی که در خانواده داشتند، تغییر کرده‌اند. در گذشته والدین بزرگ‌ترین منبع عاطفی، احساسی و رفتاری برای فرزندان بودند ولی در زمان حال اینگونه نیست. مقوله بعدی تجدید سبک رابطه‌ها بود، بر حسب رسانه‌های مجازی شکلی که افراد با هم ارتباط برقرار می‌کنند تغییر کرده است و به نوعی رابطه مجازی تبدیل شده است که لزوماً نیازی به حضور فیزیکی ندارد. مقوله دنیای مجازی نشان‌دهنده تجربه‌ای نو و جدید در عرصه‌های مختلف زندگی است. فامیل مجازی، نزدیکی مجازی، هویت مجازی، تجربه مجازی که نشان‌دهنده اضافه شدن یک بعد جدید به زندگی امروزه ما است. مقوله ارزش‌زدایی نشان‌دهنده این موضوع است که فضای مجازی و رسانه‌ها سنت‌های دیرینه، معنویت و مذهب را که در خانواده‌ها سست و بی‌ارزش کرده‌اند و رابطه‌ها آن قداست گذشته را ندارد. ظاهرگرایی مقوله مهمی است که اشاره دارد به توجه به ظواهر اعمال و کاهش تفکر، به‌عنوان پدیده‌ای که به وفور دیده می‌شود. چشم و هم‌چشمی و عقب‌نماندن از دیگران از واجبات زندگی‌ها شده است. مقوله تسهیلات عنوان می‌کند که هر پدیده

در کنار معضلات، سودمندی‌های بسیاری نیز دارد و این نوع استفاده ما است که مشکل ایجاد می‌کند. مواردی چون آموزش، سرگرمی، افزایش آگاهی، کاهش هزینه و دسترسی آسان‌تر به مکان‌ها و اطلاعات مثال‌هایی در این زمینه است. عدم آرامش مقوله عمده دیگر است که به این نکته اشاره دارد که ما به‌عنوان انسان حضور و تمرکز و اتصال با کیفیت خود را با زندگی در دایره‌ای از اطلاعات از دست داده‌ایم و روزبه‌روز آشفته‌تر و سردرگم‌تر می‌شویم. مقوله فردگرایی شامل مفاهیم تنهایی، انزوا و غریبه‌گی است و تداعی کننده این قضیه است که ما دچار نوعی انزوا و دورنگرایی شده‌ایم و فعالیت‌های فردی را به جمعی در مکان‌های واقعی ترجیح می‌دهیم. همچنین خانواده‌گرایی‌های پرجمعیت جای خود را به دوست‌گرایی‌های کم جمعیت داده است. تغییرات بافت و فرهنگ مقوله بسیار مهمی است که اشاره دارد نوسازی و رسانه‌ها از یک طرف باعث نزدیکی آداب و فرهنگ‌های گوناگون شده‌اند و از طرف دیگر باعث گسستن پیوندهای سنتی با فرهنگ‌های قدیمی، آداب و رسوم شده‌اند. در مقوله تغییرات روان‌شناختی عنوان دارد که تغییرات در جامعه و خانواده‌ها از لحاظ فکری، احساسی و روانی هم تأثیرگذار بوده است. بدینی، فثیشسم، افسردگی و انزواطلبی نمونه‌هایی از این دست هستند. دور شدن از مثبت‌اندیشی و رفتن به سمت رویاهای کاذب، یکی از تأثیرات مهم است. مقوله تغییرات ازدواج شامل مفاهیم عدم ازدواج، ازدواج‌های در معرض خطر، شناخت در ازدواج است. این مقوله اشاره دارد که تغییرات نوسازی و رسانه‌ای، ازدواج را که نقطه شروع خانواده است را با بحران جدی روبرو کرده است. مقوله تغییرات زیربنایی خانواده‌ها شامل مفاهیم کوچک شدن خانواده‌ها، کانون خانواده، فرم خانواده و شکاف نسل‌ها است که اشاره به این دارد که شکل و فرم رابطه‌ها و الگوهای جاافتاده در خانواده‌ها و روابط آن‌ها با خانواده هسته‌ای و گسترده تغییر کرده است. قدرت تصمیم‌گیری و اجرا مقوله عمده‌ای است که نشان می‌دهد که خاستگاه قدرت در خانواده و مجرای آن تغییر کرده است، ما قبلاً به چیزهایی رو بد و خوب می‌دانستیم و طبق همان خانواده را مجبور به عمل مطابق بد و خوب خودمان می‌کردیم اما الان توازن قدرت در خانواده از بین رفته است و جایگاه‌های افراد از بین رفته است. مقوله عمده کاهش همدلی اجتماعی نشان می‌دهد که خودمحوری بیشتر شده است و احترام و اعتماد متقابل کاهش پیدا

کرده است. در آخر مقوله اثرات مدرنیته مواردی را بررسی می‌کند که در سیر گذار به سمت نوسازی و رسانه‌های مجازی، گریزی از آن‌ها نیست. حریم خصوصی، کاهش خلاقیت، نزدیکی در عین دوری، کاهش تحرک و مصرف‌گرایی اطلاعاتی از نمونه‌های اثرات مدرنیته هستند.

در مجموع می‌توان گفت عمده‌ترین و اصلی‌ترین تحولی که در جامعه ایران در سطح کلان به وقوع پیوسته، گام نهادن در مسیر صنعتی شدن و ورود به دنیای مدرن است؛ که از مصادیق آن می‌توان به ورود وسایل ارتباط جمعی مانند روزنامه، تلویزیون، تلفن، ماهواره و شبکه‌های اینترنتی اشاره کرد. در سطحی خردتر اعضای جامعه متأثر از این جریانات آگاه‌تر شده، تغییر رفتار و تغییر نگرش می‌دهند. نهادینه شدن این تغییرات در افراد به‌عنوان اعضای تشکیل دهنده خانواده، در نهایت منجر به تغییرات خانواده می‌شود. تغییرات هم در بعد درون‌ساختاری خانواده اتفاق افتاده است مثل تجدید سبک رابطه‌ها، تغییر در شکل و ساختار روابط، رابطه والدین و فرزندان، تغییر قدرت و نقش‌ها در اعضای خانواده و هم در بعد برون‌ساختاری خانواده مثل: تغییرات بافت و فرهنگ، آگاهی فرهنگی، آگاهی مصرف، کاهش اخلاق، فرهنگ استفاده، فرهنگ تقلید، تغییر در سبک جامعه‌پذیری افراد، تمرکززدایی، آگاهی اجتماعی، کمک متقابل، احترام متقابل، کاهش همدلی اجتماعی.

همگام با نتایج این تحقیق، ظهور اشکال جدیدی از پیوند میان دو جنس، افزایش خانوارهای زن سرپرست، تغییر روابط جنسیتی و بین‌نسلی، تغییر از مکمل بودن نقش زنان به سمت برابری و تغییر از روابط فرمانبردارانه به سمت مذاکره اشاره کرد (محمدپور، رضایی، پرتوی و صادقی، ۱۳۸۸). در تحقیقی از جمشیدیها و همکاران (۱۳۹۲) عنوان شد که در جوامع غیرغربی و در حال توسعه نیز دگرگونیهای اجتماعی اقتصادی و فرآیند مدرنسازی به‌ویژه در محیط‌های شهری و گسترش فرهنگ مدرن در میان لایه‌های مختلف جامعه، ساختار خانواده را تحت تأثیر قرار داده است. یک خانواده که می‌خواهد مفهوم منسجم بودن را یدک بکشد اول از همه باید احساس و عاطفه و تعلق در ارتباطات آن‌ها موج

بزند و تکنولوژی‌های امروزی روی این نقطه حساس اثر گذاشته‌اند (ایتو، میاجیما و واتانابه^۱، ۲۰۰۲). تغییرات و تحولاتی که در غرب تحت عنوان مدرنیته و جهانی‌شدن اتفاق افتاده است، پیامدهایی اغلب مطلوب و بعضاً نامطلوب داشته است. اقتباس تجربه توسعه‌ای غرب در کشورهای در حال توسعه به لحاظ آنکه فرآیندی درون‌زا نبوده و الگوهایی اقتباسی تلقی می‌شوند، بیشتر مسأله‌آفرین و مشکل‌زا بوده‌اند تا سعادت‌آفرین و رفاه‌بخش. دنیای امروزه خانواده شاهد برهم‌کنشی ناهمساز بین برخی اجزای مرتبط با خانواده سنتی و پاره از ارزش‌های برخاسته از نوسازی است. مؤلفه‌های خانواده‌های امروزی بر حسب تأثیرات نوسازی و متعاقبات آن در حال پوست‌اندازی و تحول هستند (زاهدی و همکاران، ۱۳۹۲). الوین تافلر در کتاب موج سوم خود، این الگوی جدید از خانواده که مبتنی بر مادمداری است را نماد جوامع صنعتی جدید معرفی می‌کند. در روابط فرزندان و والدین نیز تغییرات زیادی از قبیل تغییر از قدرت والدین به سمت اقتدار والدین، تغییر از فرمانبرداری به سمت خودپرورشی، تغییر از اطاعت به سمت کنجکاوی، تغییر از انتقال یک طرفه ارزش‌ها و دانش به انتقال دوطرفه رخ داده است (پاناسنکو^۲، ۲۰۱۳ به نقل از کلیکوت^۳، ۲۰۰۳). خانواده سازگار با دوره سنتی (سنت)، خانواده گسترده است. چراکه با ویژگی‌های دوره سنتی همچون غلبه احساسات و عواطف، پدرسالاری و پیرسالاری، تفکیک‌ناپذیری نقش‌ها و وظایف و تقسیم کار جنسی، این نوع خانواده همخوانی داشته و کارکرد دارد. اگر مدرنیته با توسعه فرآیندهای عقلانی شدن، شهرنشینی، صنعتی شدن، دموکراتیک شدن و تفکیک‌پذیری نهادی شناسایی شود، خانواده متناسب و سازگار با آن خانواده هسته‌ای یا خانواده هسته‌ای تکمیلی است (برناردز جان ترجمه قاضیان، ۱۳۹۰). به‌طور کلی تحولات معاصر خانواده‌های ایرانی را می‌توان به‌طور خلاصه اینگونه بیان کرد: تنوع ساختاری، کاهش نقش حمایت‌گری، شبکه خویشاوندی، فردگرایانه شدن ازدواج، گسترش روابط

1. Itoh, Y., Miyajima, A., & Watanabe, T.
2. Panasenko, N.
3. Cliquet, R.

پیش از ازدواج، افزایش جایگاه و قدرت زنان در مناسبات خانوادگی، کاهش گفت‌وگوهای خانوادگی، کاهش اهمیت فرزندآوری (احمدی، ۱۳۸۹).

در نهایت پیشنهاد می‌شود در بحث در مورد تغییرات خانواده، هنگام بررسی این دگرگونی‌ها به شرایط حاکم بر جامعه و میزان انطباق خانواده با این شرایط نیز توجه شود. چراکه، اگر خانواده‌ها در برابر این انطباق مقاومت کنند، دچار اضمحلال می‌شوند و بدون تردید، تغییر در ساختار خانواده به تبع تغییر در ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جامعه است که باید در نظر گرفته شوند. همچنین پیشنهاد می‌شود برای کاهش اثرات منفی نوسازی و رسانه‌های مجازی، موارد مفید بیشتر اطلاع‌رسانی شوند تا بیشتر مورد استفاده قرار گیرند. نحوه استفاده و مدیریت زمان در استفاده از تکنولوژی‌های روز از سنین پایین آموزش داده شوند. پیشنهاد دیگر این که از طریق افزایش آگاهی افراد نسبت به فرصت‌ها و چالش‌های رسانه‌های مجازی توسط نهادهای مسئول، توانایی برخورد درست و نحوه مصرف کردن مفید را ایجاد کنیم و به نوعی تهدید به فرصت تبدیل شود. همچنین از آنجایی که روش پژوهش حاضر کیفی است تمام محدودیت‌های روش پژوهش کیفی از جمله غیرممکن بودن حذف سوگیری مشاهده‌گر، عدم کنترل اعتبار نتیجه‌گیری محقق و عدم قابلیت تعمیم‌پذیری بر آن وارد است و نتایج باید با احتیاط در نظر گرفته شوند. از طرفی بعضی از مصاحبه‌شوندگان برای این که نشان دهند خود و خانواده‌شان کمتر مورد تغییرات و اثرات نامطلوب قرار گرفته‌اند به‌طور مثبت‌تر و سوگیرانه‌تری جواب می‌دادند. از آنجا که کنشگران مورد مصاحبه عمدتاً از قشر شهرنشین و تحصیل‌کرده بودند، لذا در گزارش و بررسی‌ها باید این مورد را در نظر گرفت.

منابع

- برناردز، جان (۱۳۹۰). درآمدی به مطالعات خانواده، ترجمه حسین قاضیان، تهران: انتشارات نی.
- پهنادیان، شاهین؛ شعبانی، رضا (۱۳۹۲). تحلیلی بر رابطه تاریخ با توسعه و نوسازی، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال نهم، شماره ۲۴.
- جمشیدی‌ها، غلامرضا؛ صادقی فسایی، سهیلا؛ لولآور، منصوره (۱۳۹۱). نگرش جامعه‌شناختی بر تأثیر فرهنگ مدرن از منظر جنسیتی بر تحولات خانواده در تهران. نشریه زن در فرهنگ و هنر، دوره ۵، شماره ۲.
- حمیدیان، اکرم؛ یوسف‌وند حسن رضا (۱۳۹۴). بررسی پذیرش تمایز موقعیت جنسی بر نابرابری قدرت در خانواده نمونه شهر خرم‌آباد. فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی. شماره پیاپی (۵۷). شماره ۱. بهار ۹۴.
- روشن، محمد؛ خلیل زاده، محمد مهدی (۱۳۹۲). حقوق خانواده در برابر پخش برنامه‌های ماهواره‌ای. ۵۲۳- فصلنامه خانواده‌پژوهی، س ۹، ش ۴، ص ۵۰.
- زاهدی، محمدجواد؛ نایی، هوشنگ؛ دانش، پروانه؛ نازکتیار حسین (۱۳۹۲). تبیین جامعه‌شناختی تأثیر فرآیند نوسازی در ساختار خانواده. فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده. سال شانزدهم. ش ۶۱.
- سمیعانی، محمد؛ حاجی، محمد جواد؛ خشکه، حمیدرضا (۱۳۹۴). تبیین فرصت‌ها، چالش‌ها و کارکردهای فضای مجازی در ساخت تربیت سیاسی و اجتماعی. فصلنامه بصیرت و تربیت اسلامی، شماره ۳۵، زمستان ۱۳۹۴. ۱۲۲-۱۴۵.
- شیرزادی، رضا (۱۳۹۱). نوسازی، توسعه و جهانی شدن، تهران، انتشارات آگه.
- صادقی فسایی، س.؛ عرفان منش، ا (۱۳۹۲). تحلیل جامعه‌شناختی تأثیرات مدرن شدن بر خانواده ایرانی و ضرورت تدوین الگوی ایرانی - اسلامی. مجله زن در فرهنگ و هنر، دوره ۵، شماره ۱، بهار، ۶۳-۸۴.
- ضیایی پرور، حمید (۱۳۸۸). ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی، ماهنامه استاندارد، ش ۲۱۰.

گل گل، بهروز (۱۳۹۴). نقش اینترنت و شبکه‌های مجازی بر هویت سیاسی و اجتماعی جامعه، ماهنامه کودک، شماره ۱۱۷.

محمدپور، احمد (۱۳۹۲). تجربه نوسازی (مطالعه تغییر و توسعه در هورامان با روش نظریه‌ای زمینه‌ای)، انتشارات جامعه‌شناسان، چاپ اول.

محمدپور، احمد؛ رسول صادقی؛ مهدی رضایی؛ لطیف پرتوی (۱۳۸۸). سنت، نوسازی و خانواده: مطالعه تداوم و تغییرات خانواده در اجتماعهای ایلی با استفاده از رهیافت روش تحقیق ترکیبی، فصلنامه پژوهش؛ زنان توسعه سیاست. دوره ۷، شماره ۴ (زمستان)، ۷۱-۹۳.

یاسمی نژاد، عرفان؛ آزادی، اکرم؛ امویی، محمدرضا. (۱۳۹۱). فضای مجازی، امنیت اجتماعی، راهبردها و استراتژی‌ها، همایش ملی صنایع فرهنگی نقش آن در توسعه پایدار.

- Abraham, A. (2013). The Shift in social conception of old age: a case study of aged population in Pathanamthitta district.
- Alexander, J. C. (2014). *Classical Attempt at Theoretical Synthesis (Theoretical Logic in Sociology): Max Weber*. Routledge.
- Boje, T., Van Steenberg, B., & Walby, S. (Eds.). (2013). *European societies: fusion or fission?* Routledge.
- Brown, S. L., Manning, W. D., & Stykes, J. B. (2015). Family structure and child well-being: Integrating family complexity. *Journal of Marriage and Family*, 77(1), 177-190.
- Cid, A., & Stokes, C. E. (2013). Family structure and children's education outcome: Evidence from Uruguay. *Journal of family and economic issues*, 34(2), 185-199.
- Curran, J. (2016). The internet of history. *Misunderstanding the Internet*, 48.
- Colapinto, J. (1991). Structural family therapy. *Handbook of family therapy*, 2, 417-443
- Gladding, S. T. (2014). *Family therapy: History, theory, and practice*. Pearson Higher Ed.
- Goldenberg, H., & Goldenberg, I. (2012). *Family therapy: An overview*. Cengage Learning.
- Huinink, J., Brüderl, J., Nauck, B., Walper, S., Castiglioni, L., & Feldhaus, M. (2011). Panel analysis of intimate relationships and family dynamics (pairfam): Conceptual framework and design. *Zeitschrift für Familienforschung-Journal of Family Research*, 23(1).

- Itoh, Y., Miyajima, A., & Watanabe, T. (2002, April). 'TSUNAGARI'communication: Fostering a feeling of connection between family members. In *CHI'02 extended abstracts on Human factors in computing systems* (pp. 810-811). ACM.
- Johnson, N. F. (2012). *The multiplicities of internet addiction: The misrecognition of leisure and learning*. Ashgate Publishing, Ltd.
- Jones, G. W., Hull, T. H., & Mohamad, M. (2015). *Changing Marriage Patterns in Southeast Asia*. Routledge.
- Law, R., Buhalis, D., & Cobanoglu, C. (2014). Progress on information and communication technologies in hospitality and tourism. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 26(5), 727-750.
- Molina, K. M., Little, T. V., & Rosal, M. C. (2016). EVERYDAY DISCRIMINATION, FAMILY CONTEXT, AND PSYCHOLOGICAL DISTRESS AMONG LATINO ADULTS IN THE UNITED STATES. *Journal of Community Psychology*, 44(2), 145-165.
- Myers, M. J. (2013). A big brother: New findings on how low-income fathers define responsible fatherhood. *Journal of family and economic issues*, 34(3), 253-264.
- O'Connell, James 1976. „The Concept of Moderniation“, in: Black, Cyril E. (ed) 1976. *Comparative Modernization*. New York: Free press.
- Ozbudun, E. (2015). *Social change and political participation in Turkey*. Princeton University Press.
- Panasenko, N. (2013). Czech and Slovak family patterns and family values in historical, social and cultural context. *Journal of Comparative Family Studies*, 79-98.
- Potter, W. J. (2014). A critical analysis of cultivation theory. *Journal of Communication*, 64(6), 1015-1036.
- Rideout, V. J., & Foehr, U. G. & Roberts, DF (2010). *Generation M2: Media in the lives of*, 8418.
- Rivera, V. (2014). Family Structure and Child Well-being: Examining how the father-child relationship mediates the linkages between family structure and child well-being.
- Rivera, F. I., Guarnaccia, P. J., Mulvaney-Day, N., Lin, J. Y., Torres, M., & Alegria, M. (2008). Family cohesion and its relationship to psychological distress among Latino groups. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 30(3), 357-378.
- Sztompka, P. (2012). On inter-human space: Toward a third sociology. *The Shape of Sociology for the 21st Century: Tradition and Renewal*, 26.
- Thornton, P., & Houser, C. (2005). Using mobile phones in English education in Japan. *Journal of computer assisted learning*, 21(3), 217-228.

- Thomson, E., & McLanahan, S. S. (2012). Reflections on “Family structure and child well-being: Economic resources vs. parental socialization”. *Social Forces*, 91(1), 45-53.
- Voutyras, O., Bourellos, P., Gogouvitis, S., Kyriazis, D., & Varvarigou, T. (2015, February). Social monitoring and social analysis in internet of things virtual networks. In *Intelligence in Next Generation Networks (ICIN), 2015 18th International Conference on* (pp. 244-251). IEEE.
- Young, K. S. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology & Behavior*, 1(3), 237-244.
- Young, K. (2015). The Evolution of Internet Addiction Disorder. In *Internet Addiction* (pp. 3-17). Springer International Publishing.

Archive of SID